

ANTİK ÇAĞ MİMARİSİNDE ESTETİK ANLATIM

Cevat BAŞARAN*

İnsanın doğasında vardır güzellik.... Bu yüzden, her zaman bir arayış içerisinde olmuştur. Onu bu arayışa iten, belki de sahip olduğu ideal "sevgi" olgusudur. İnsan her zaman güzel olanı sevmiştir. Antik çağ insan düşüncesinde de güzellik değişik nesnelere üzerinde algılanmıştır. Bazen bir "güzel kadın" uğruna yıllarca savaşılıp, kentler yakılmış, bazen de güzellik bir heykel ya da mimari yapıda doruğa çıkartılmıştır. Her ne kadar güzellik göreceli bir kavram ise de, ideal olan ve herkes tarafından benimsenen bazı kelimelerle de ifade edilmiştir. "Mükemmel", "harika" ve "olağanüstü" gibi ifadeler güzelliğin herkesce kabullenilen yanlarını yansıtmaktadır.

Bugün olduğu gibi antik çağ insan düşüncesi de sürekli güzel olanı aramış, bunu seramik ve plastik sanatların yanında, özellikle mimari alanda sergilemeye çalışmıştır. Bu, bazen düz bir silmeyle, bazen de bütün ayrıntıların işlendiği zengin bezemeli profillerle sağlanmıştır. Ben, bu kısa yazıda, bunlara örnek olacak ve özellikle Anadolu'nun Hellenistik ve Roma Çağı mimarlarınınca yoğun olarak kullanılmış bezi elemanları ile estetik anlatıma yönelik bazı uygulamalara değinmeye çalışacağım**

1- Alt Yapı ve Oranlar

a. - Altyapı

Güzeli ortaya koymayı asıl amaç olarak gören antik çağ insan düşüncesi, bunu ilk mimari anıtların altyapı elemanlarında uygulamıştır. Böylece insan gözünün bakış hatalarından doğabilecek optik görüntü bozuklukları olabildiğince giderilmeye çalışılmıştır. Mimari anıtların, özellikle tapınakların yatay hatları hafifçe şişkin (-Kourvatur) düzenlenirken (Lev. 1a); düşey hatlarda da aynı teknik (-Entasis) (Lev. 1b) kullanılmıştır. Sütun gövdelerinde izlenen düşey hat üzerindeki eğim (-İnklination) ideal yapı olan "piramidal" biçimi yakalayıp yansıtmaya yönelik bir uygulamadır (Lev. 1c).

b.- Oranlar

"Mükemmel" olan insandır ve bütün güzellikler onda toplanmış-

tır. Antik çağ mimarisi de oranlamada insanı temel ölçü olarak almış ve bu, mimari anıtlarda sürekli kullanılmıştır (Lev. 1d).

c.- Işık-Gölge Zıtlığı

Işık ve gölgenin objeler üzerindeki etkileri ve bunun göze yansımaları da mimarlar tarafından sıkça işlenmiştir. Zaman içinde değişen ışık ve gölge arasındaki uyum ve zıtlıklar olabildiğince mimari anıtlara estetik açıdan yansıtılmaya çalışılmıştır (Lev. 1e).

2.- Mimari Düzenler

Antik çağ mimarlarınınca kullanılmış ve klasik bir biçim kazanmış yapı formlarının başlıcaları Dor, İon ve Korinth düzenleridir. Bunların yanı sıra Aeol, Karyatit, Kompozit ve Korintien-Dorik düzenler de ara form olarak biçimlendirilmiştir (Lev. 2a). Antik çağ mimarisinde kullanılmış en erken mimari biçim olan Dor Düzeni şekil olarak ahşap mimariye dayanmakta ve doğal formlardan etkiyle ortaya çıkmaktadır. Anadolu kıyılarında filizlenen ve yine doğal formlardan esinlenilerek biçimlendirilen İon Düzeni, yalın Dor Düzeni'ne göre daha bezeksel yapıdadır. Korinth Düzeni'nde ise, bitkisel formlardan esinlenen akanthus yaprakları temel biçim olarak alınmıştır. Ara formlardan Aeol Düzeni, Kuzey Ege'ye özgü çizgiler ve İon karışımı bir biçim gösterirken; Karyatit Düzeni'nde sütun yerine kadın heykelleri yerleştirilmiş, Kompozit Düzen'de ise Korinth Düzeni'nin akanthus yaprakları ile İon Düzeni'nin volütlü üst yapısı birleştirilmiştir.

3.- Bezeme Elemanları ve Bezeler

a.- Bezeme Elemanları

Antik Çağ mimarisi özellikle Dor Düzeni dışındaki formlar, genelde bezemeyi ön planda tutmuştur. Bu amaçla şekillendirilen değişik formlu profiller sürekli kullanılmıştır (Lev. 2b). Bunların en önemlileri plaster ve ante başlıkları ile silme çeşitleridir. Silme çeşitlerinin en önemlileri Düz ve Dar Şeritler (-Fillet ve Listel) sürekli ikisi birlikte kullanılırken Geniş Şeritler'e (-Taenia) tek başına yer verilmiştir. Ters Kyma (-Lesbos Kyma), ters armut biçimli silme üstte içbükey (-Konkav), altta dışbükey (-Konveks) biçimlendirilmiştir. Silindirik ince kaval silme (-Astragal) çok sık kullanılan bir başka bezeme elemanıdır. Derinliği değişik ölçülerde olabilen boyunsu silme (-Kavet) ve üzeri dil-yaprak bezeli (-Korono) düz silme ile basık yastık biçimli silme (-Ekhine), özellikle üst yapıda kullanılırken, İon mimarisinin vazgeçilmez bezeme profili olan Doğru Kyma (-İonik Kyma), üstteki dışbükey silmeyle alttaki içbükey silmeden oluşmaktadır.

a.a- Özel Bezeme Biçimleri

Lesbos Kyma (-yürek-mızrak yaprak dizisi) "Su çiçeği " adı da verilen bu bezeme sürekli ters kyma profili üzerinde uygulanmıştır. İnci-Boncuk Dizisi (-Astragal) oval biçimli elemanların diskler arasına yerleştirilmesiyle biçimlendirilmiştir. "Gamalı Haç" düz silmeler üzerine yerleştirilirken, "Yumurta Dizisi" (-Ovolo), antemion kuşağı ion başlıkları ve ante başlıklarında sıkca kullanılmıştır. Ionik Kyma üzerinde sürekli Lotus- Palmet Dizisi'ne yer verilirken, damlalıklar ve baştaban üzeri sarmallarla (-Spiral); friz üstü Dış Sırası'yla; tam kaval silme (-Antrelaks) ve Torus'ların üzeri saç örgüsü (Giyos) ile bezenmiştir.

b.- Bezekler

Antik Çağ mimarisinde kullanılan bezekler genelde Mısır, Sümer ve Anadolu'nun yoğun etkisi altında biçimlenmiştir. Ancak, sadece bu doğal bezeme tipleri kullanılmamış, bazı hayali (-Fantastik) yaratıklar da estetik amaçlı süsleme içerisine katılmıştır.

b.a.- Düz Bezeme

Düz bezeme alanları üzerinde bezek olarak geometrik ve bitkisel motiflerle hayvan figürlerine yer verilmiştir;

Geometrik bezemede esas, düz ve kırık çizgilerle eğrilere dayalı bezeklerdir. Çiçekler, dallar ve yapraklardan oluşturulan bezemede, asma yaprağı, sarmaşık yaprağı gibi örgelerin yanında kenger yaprakları (-Akanthus) ve kıvrık dallar (-Ranke) işlenmiştir. Hayvan figürleri ya bir sürü halinde dizilmiş, ya da bitkisel bezeme içerisine yerleştirilmiştir. Arslan, panter, yunus balıkları, at, güvercin, kartal ve ayı ile kurt gibi var olan hayvan figürleri yanında, sfenks, grifon, kentauros, siren, demon ve harpy gibi fantastik yaratıklara da yer verilmiştir.

b.b.- Kabartma Bezeme

Genelde Dor Düzeni'nin triglif ve metopları ile Ion Düzeni'nin frizleri üzerinde uygulanan kabartmaları kapsamaktadır. Ayrıca tek olarak alınlık, akroter ve antefiksler üzerine de yerleştirilmişlerdir. Bunlarda, mitolojik olaylara ve savaşlarla ilgili anlatımlara yer verilirken, özellikle Tanrılar-Devler Savaşı, Kentauroslar Savaşı, Troia Savaşları ile Panathenia Oyunları ve yarışmalar işlenmiştir.

4.Boyama ve Renklendirme

Antik Çağ mimarisi güzelliği yakalamada sadece bezemeye yer vermemiş, bunu olabildiğince boyayıp renklendirmeyi de denemiştir. Boyamada kullanılan renkler beyaz, açık sarı, koyu kırmızı ve siyahtır.

Genelde çok renklilik hakimdir. Polikromi daha çok terra-kotalar, friz ve alınlık kabartmaları, duvar freskleri ve taban mozayiklerinde kullanılmıştır.

KAYNAKÇA :

Vitruvius, Ten Book on Architecture

Procopius, Buildings VII.

W.B.Dinsmoor, Architecture of Ancient Greece (1950).

B Ünsal, Mimari Tarihi (1957).

G.Gruben, Die Tempel Der Griechen (1966).

D.S.Robertson, Greek and Roman Architecture (1969).

G.M.A.Richter, A Handbook of Greek Art (1974).

D.Hasol, Mimarlık Terimleri Sözlüğü (1975).

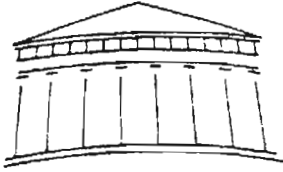
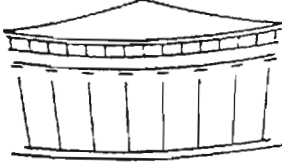
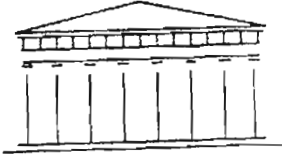
C.Başaran Arkeolojiye Giriş I (1988).

C.Başaran, Anadolu Mimari Bezemeleri II. Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi Erzurum-1995)

---

* Doç.Dr.Cevat BAŞARAN, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü

** Konunun hazırlanışı sırasında çizimleri yapan Arş.Gör. Ali Yalçın TAVUKÇU'ya bir kez daha teşekkür ederim.

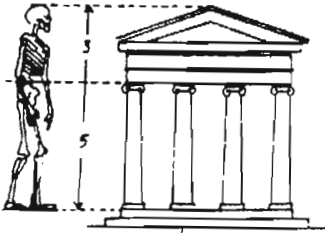
a) KOURVATUR

b) ENTASIS

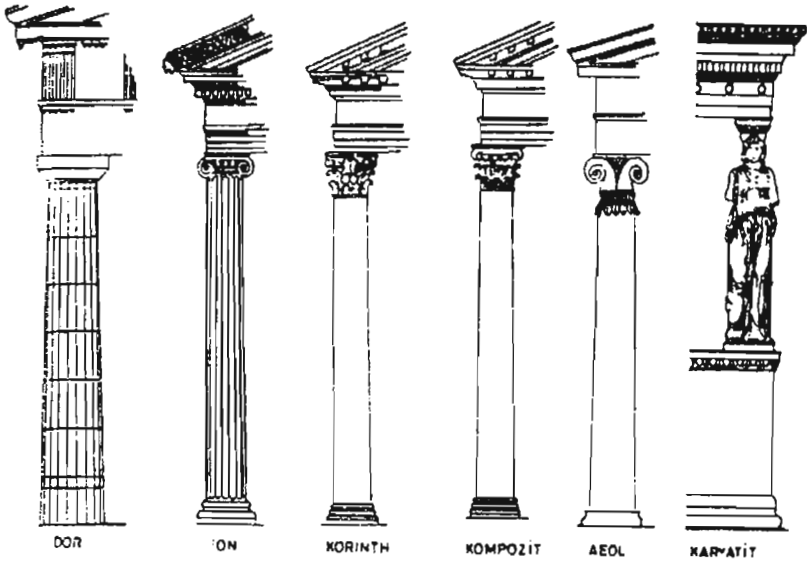
c) INKLINATION

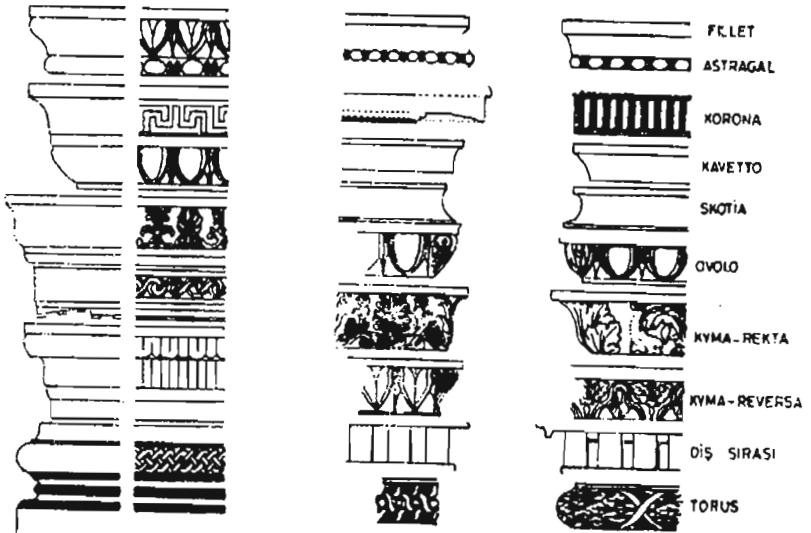
d) TAPINAK - İNSAN İLİŞKİSİ

e) IŞIK - GÖLGE ZİTLİĞİ

a) MİMARİ DÜZENLER

b) BEZEME ELEMANLARI VE BEZEKLER